

Міжкультурна комунікація

УДК 130.2:316.77

Світлана Кравченко

Виклики міжкультурної комунікації у сучасному глобальному світі

У статті висвітлено сучасні тенденції розвитку міжкультурної комунікації та зростання впливу цієї науки на інші сфери суспільного життя. Представлення інноваційних ідей, які з'явилися в останні кілька десятиліть в теорії міжкультурної комунікації, є метою цієї розвідки. Теоретичним базисом дослідження служать праці західних вчених у галузі антропології, комунікативістики та культурології, таких як Е. Холл, Е. Тріандіс, М. Герковіц та ін. Однією із найбільш радикальних концепцій, яка деконструє раніше усталені теорії і погляди на типологію та поділ культур, є концепція культурного релятивізму. У статті підкреслено характерні риси концепції, що спрямовані на просування засад толерантності та рівноправності у підході до аналізу культур усіх народів. Культурний релятивізм є абсолютним запереченням етноцентризму, який притаманний усім національним культурам і служить ідеологічним та психологічним підґрунтям для появи численних теорій нерівності. Популяризація та просування ідей культурного релятивізму необхідні для того, щоб сформувати позитивне підґрунтя для плідної економічної та культурної співпраці між народами усіх континентів. Як наслідок, у середовищі західних інтелектуалів народилася концепція полікультурної освіти, покликана зробити ідеї культурного релятивізму частиною масового світогляду та суспільної свідомості, змінивши усталені стереотипи та упередження.

Ключові слова: глобалізація, типи культур, національна ідентичність, етноцентризм, культурний релятивізм, полікультурна освіта

Вступ

Сучасні світові глобалізаційні процеси, які тривають вже друге століття поспіль, мають значний вплив на перебіг суспільних відносин. Стрімкий розвиток новітніх інформаційних технологій значно пришвидшив процеси глобалізації. З одного боку, розмиваються та послаблюються кордони між країнами і

континентами, світ стає доступнішим, ближчим і зрозумілішим. Це мало б призвести до зростання й активізації діалогу й порозуміння між народами. А з іншого – відзначається загострення суперечностей і конфліктів міжетнічного та міжнаціонального походження. Статистика показує, що упродовж останніх двох століть (інтенсивного процесу глобалізації) кількість війн і збройних протистоянь на світі не зменшилася, водночас у геометричній прогресії зростають запаси озброєння, як і його потужності. Жертви Другої світової війни за останніми даними складають близько 80 млн., однак якби такий конфлікт відбувався зараз, то кількість жертв складала б близько 200 млн. (Lopez, Bernard, Aubin & Guillerat, 2020).

За даними істориків ХХ ст. у Першій світовій війні жертви цивільного населення складали 5% загальних людських втрат, у Другій світовій війні – 50% загальних людських втрат, у корейській війні – 60%, у в'єтнамській – 70%, в етнічних конфліктах на території Африки, Азії та Південної Америки у ХХ ст. жертви мирного населення складали 80–85% всіх втрат (Artymiak, 2001: 49–50).

Глобалізація, яка стратегічно мала б інтегрувати людство довкола спільних цілей, викликів і шляхів розвитку, не сприяла зменшенню конфліктів чи збройних агресій. Війна Росії проти України, яка триває вже десятий рік, і другий рік повномасштабного вторгнення наочно показують неймовірні масштаби людської трагедії, яку вони принесли, а також катастрофічні наслідки воєн для всіх сфер суспільного життя в масштабах усього світу. За підсумками першого року протистояння на кінець лютого 2023 року лише за підтвердженими даними в Україні загинуло понад 8 тисяч цивільних, близько 10–13 тисяч військових, понад 8 млн українців виїхало до Європи, понад 7 млн стали внутрішньо переміщеними особами, сума збитків, нанесених Росією, за рік війни складає близько 138 млрд доларів, а споживча інфляція сягає майже 30% (Рік великої війни Росії проти України у 10 цифрах, 2023).

На тлі цих страшних подій, свідками яких ми стаємо щодня, і разючої статистики очевидним і незаперечним є той факт, що для спокійного нормального мирного співіснування у світі потрібен діалог, незамінною і вкрай необхідною є потреба порозуміння між народами, країнами і культурами у світі.

«Як порозумітися з іншими народами у великому сучасному багатокультурному світі?», – над цим питанням роздумували й

продовжують міркувати сучасні науковці з різних сфер суспільного життя. «Світ був для мене завжди великою Вавилонською вежею. Вежею, в якій Бог змішав не тільки мови, але й культури і звичаї, пристрасті й інтереси, і зробив її мешканцем амбітну істоту, яка поєднує у собі Я і не-Я, себе й Іншого, свого і чужого», – писав польський публіцист Рішард Капусцінський у своїй книзі «Той Інший» (Kapuściński, 2006: 80). Вплив глобалізаційних процесів на перебіг процесу міжкультурної комунікації та аналіз новітніх тенденцій і викликів у цій сфері, а також нових поглядів на вирішення проблем міжкультурних взаємин є головним завданням цього короткого дослідження.

Теоретичний базис

Міжкультурна комунікація – це явище і процес, які поєднують у собі багато різних аспектів – від міжнародних відносин і засад співіснування у багатокультурному середовищі до інструментів міжособистісної комунікації. Проблематика сфери міжкультурної комунікації є інтердисциплінарною, бо стосується різних наук: культурології, антропології, психології, етнології, комунікативістики, лінгвістики, філософії, герменевтики тощо. Одним із фундаторів науки міжкультурної комунікації та автором базових понять і підходів, якими послуговуються сучасні дослідники у цій сфері, був американський учений Едвард Холл, який намагався випрацювати найкращі та найефективніші шляхи адаптації людини у сучасному світі (Hall & Hall, 1990; Hall & Hall, 1990). Він також одним із перших описав культурні відмінності та запровадив поняття контекстуальності культур (Hall, 1990).

У другій половині ХХ ст. вивченням міжетнічних відмінностей займався також інший американський вчений Гаррі Тріандіс, який доповнив методіку аналізу культур таким аспектом, як індивідуалізм / колективізм, обґрунтувавши його як одну із характерних рис різних типів культур (Triandis, 2001: 907–924). Також цьому вченому належить термін «синдром емігранта», який він увів в обіг, описавши п'ять стадій процесу адаптації людини у чужому культурному середовищі (Triandis, 1999: 127–143). У своїх працях він великою мірою доповнив концепцію «культурного шоку», розроблену канадським ученим Калерво Обергом, який проаналізував процес зіткнення старих і нових культурних норм та орієнтирів (Oberg, 1960). Продовженням цих концепцій стали праці

голландського вченого Герта Хофстеде, який проводив своє дослідження у 50 країнах світу і розробив п'ять ключових вимірів порівняльного аналізу різних культур (дистанція до влади, чоловічий / жіночий тип, уникнення невизначеності, колективізм/індивідуалізм, стратегічне мислення) (Hofstede, 1984).

Об'єктами наукових досліджень останнього двадцятиліття в галузі міжкультурної комунікації стали такі явища, як особливості спілкування між представниками різних культур, відмінності символіки та атрибутів (Gudykunst, 1997: 327–348), пошук шляхів виявлення та усунення проблем і бар'єрів у міжкультурній комунікації (Gudykunst, 2005: 61–75). У цей період сформувалася нова концепція, яка стосувалася категорії та моделей акультурації (Safdar, Calvez, Lewis, 2012: 200–212; Miller, Sorokin, Wang, Feetham, Choi, Wilbur, 2006: 134–146), ввійшли у науковий обіг поняття «полікультурності», «міжкультурних відмінностей», «культурного релятивізму» та ін. (Kim Young Yun, 2008: 359–368; Arasaratnam, 2015: 290–310; Arasaratnam, Banerjee, 2011: 226–233).

Новітніми трендами у сфері міжкультурної комунікації останніх років стали теорія нерівності, з'ясування спільних культурних рис і векторів співпраці у різних площинах, а також пошук способів використання багатокультурності для збагачення і розвитку суспільства. Серед польських теоретиків цієї сфери варто відзначити праці Є. Мікуловського-Поморського (Mikułowski Pomorski, 2003), У. Кусьо (Kusio, 2011), Д. Глондис і М. Беднарчик (Glondys & Bednarczyk, 2020) та ін.

Серед українських авторів варто згадати здобутки мовознавців Ф. Бацевича – автора словника термінів міжкультурної комунікації (Бацевич, 2007), В. Загороднову – авторку навчального посібника «Основи міжкультурної комунікації» (Загороднова, 2018), В. Манакіна – автора навчального посібника «Мова і міжкультурна комунікація» (Манакін, 2012), які у своїх розвідках ідеї зарубіжних науковців поєднують із українським соціокультурним контекстом.

Виклад основного матеріалу

Людина завжди народжується «в культурі», у певному культурному середовищі і цей культурний контекст народження формує її знання, вірування, мистецтво, моральні норми, закони, звичаї та поведінку і звички, які вона набуває як член спільноти. Культура, в якій ми народилися, визначає наше самоусвідомлення та

пояснює всі наші дії щодо інших людей. Культурний контекст є сферою, яка швидко змінюється, піддається впливу багатьох факторів людської волі, політичних, психологічних чинників тощо. Люди використовують культуру як інструмент соціальної інженерії для досягнення бажаних політичних цілей.

Власні культурні цінності завжди були основою для організації життя соціальних груп, побудови уявного світу спільноти та виправдання конфліктів, воєн, колоніалізму, геноциду щодо інших спільнот чи етносів. Культурні цінності кожного народу покладені в основу усіх сформованих політичних систем, включаючи апартеїд.

У сучасних соціально-політичних наративах багатьох європейських країн (наприклад, Угорщина чи Польща) спостерігається відхід від засад лібералізму (які є базовими в європейській культурі) та рух до консервативного націоналізму, який зосереджується на підкресленні історичних заслуг (часто сумнівних) свого народу, на висвітленні внутрішніх і зовнішніх загроз. Це сприяє ескалації міжкультурного напруження у міжнародних відносинах на всіх рівнях. Особливо яскраво це простежувалося у період міграційної кризи в Європі після початку війни у Сирії. Проблема зросла у своїх масштабах у період масового напливу мігрантів з України, який розпочався в кінці лютого 2023 р. У полікультурних суспільствах посилення націоналістичних наративів породжує ерозію довіри та соціальної єдності, сприяє появі деструктивних тенденцій у суспільстві.

Сучасний норвезький антрополог Унні Вікан стверджує, що домінуюча нині політика національної ідентичності базується на страху перед чужим або іншим, а культура стала новою концепцією раси, яка покладена в основу політики етнічної ідентичності. І ця політика культурної ідентичності щоразу більше і частіше суперечить загальноприйнятим фундаментальним правам і свободам людини (Wikan, 2001: 87).

Спираючись на «свою» національну ідентичність і культуру та намагаючись мінімізувати страх перед іншим, народи готові пожертвувати фундаментальними свободами, громадянськими правами та справедливістю, ігнорувати міжнародні закони та договори і замкнутися у своїх містах і країнах. Не бачити Чужого і не зустріти Іншого.

Особливо яскраво ці наративи звучать у сучасному політичному дискурсі Угорщини та деяких інших країн центральної Європи, зокрема часто – у Польщі. Екстремістський прояв таких нацистських тенденцій спостерігається у політичному дискурсі сучасної Росії. Неприйняття іншого, відмова іншому у повноцінному праві на існування породжує різні види агресії включно зі збройною.

Водночас тенденції глобалізації і світове прагматичне економічне та фінансове середовище, яке працює на глобальній платформі, потребують відкритих та безбар'єрних умов функціонування. Щоб успішно розвиватися та отримувати прибутки у світовому масштабі, необхідно обертатися в багатьох культурно різних суспільствах і «спілкуватися» з ринками збуту та споживачами в усьому світі. Для цього потрібні не тільки знання, досвід, найкращі практики чи ноу-хау, але й повноцінне сприйняття і розуміння різних соціальних середовищ і культур. Тому саме зараз під впливом і тиском процесів економічної та фінансової глобалізації стрімко розвивається міжкультурна комунікація. Новітні тенденції відображаються в численних дискусіях про напрямки розвитку сучасного менеджменту та практику міжнародної співпраці, про необхідність розвитку комунікативних навичок і побудови надійних стосунків між різними народами і країнами.

Роль культури в цьому процесі особлива, тому що культура формується країнами, етнічними та національними групами, які вибудовують свої цінності та цілі на різних культурних парадигмах, визначають базові поняття загальноприйнятої для всіх учасників процесу реальності, визначають її фактичні складники і ті аспекти, які можуть вважатися незначними та другорядними.

Таким чином міжкультурна комунікація стає викликом як потенційне поле конфліктів культурних моделей і смислів, сфера конкуренції та переговорів, зіткнення поглядів і аргументів, поле стереотипів і упереджень. Питання культури та комунікації були і є предметом багатьох досліджень у галузі культурної антропології, культурології, лінгвістики, психології, соціології та теорії комунікації.

У міжкультурній комунікації існує ряд підходів і класифікацій, вибудованих за різними критеріями. З точки зору учасників і контексту комунікації виділяють внутрішньокультурну, міжкультурну, мультикультурну та міжнародну комунікацію. З точки

зору засобів і намірів спілкування виділяють вербальну, невербальну, навмисну, ненавмисну (випадкову) комунікацію.

Базовим поняттям і підґрунтям усіх проблем і викликів міжкультурної комунікації є етноцентризм, який лежить в основі усіх існуючих теорій нерівності та їх різновидів.

Етноцентризм завжди від найдавніших часів і до сучасності був притаманний усім культурам без винятку. Етноцентризм формує модель відносин і комунікації у такий спосіб, що своя власна культура завжди оцінюється як краща, вища, досконаліша та цінніша, ніж чужа. Коли ми потрапляємо в іншу країну і культуру, то зазвичай там презентують нам найцінніші та найцікавіші культурні надбання. Водночас етноцентризм є формою прояву інтолерантності, бо він служить основою для формування таких явищ, як європоцентризм, орієнталізм, расизм та ін., які однозначно будуються на вивищенні власної культури.

Усі культурні установки, які виявляються в міжкультурній комунікації, включаючи підхід до Іншого, є похідними культурної ідентичності. Для мешканців європейського континенту національна ідентичність виявляється у двох основних вимірах: європейській та національній ідентичності. У різних комунікативних ситуаціях і обставинах один із тих вимірів стає важливішим і вищим за іншого. Іноді ми передусім підкреслюємо свою європейськість, а іноді свою національність. Однак у кожному випадку наша культурна ідентичність демонструє свою вищість і досконалість у порівнянні з чужими культурами.

Міграційні процеси останніх десятиліть суттєво змінили сучасний демографічний стан Європи та місце національних та етнічних меншин у європейських суспільствах, змінили обличчя європейського мультикультуралізму. Суттєво змінилися кольори шкіри мешканців європейського континенту, одяг, поведінка, з'явилися зовсім нові локальні групи, архітектурні споруди (напр. мечеті) і т.д.

Усвідомлення стрімкої трансформації величезного та історично сформованого культурного розмаїття континенту безумовно сприятиме зміні перспектив оцінки європейської культури та європейської ідентичності. Цей процес також спонукає до роздумів над сутністю самої національної культури, сутністю сучасної європейської культури.

Межі традиційних класифікаторів і моделей, побудованих навколо таких осей, як наприклад, Схід / Захід, Європа / Африка чи Європа / Азія поступово нівелюються. Сформульовані і прийняті раніше поділи і типології культур перестають відповідати реальному станові світу.

Вивчення сучасних процесів міжкультурної взаємодії та розробку нових типологій культур, а також нових критеріїв і культурних детермінант сучасного глобального світу започаткували вже згадані вище дослідники, такі як Едвард Т. Холл, Герт Хофстед та Річард Р. Гестеланд. Результати їхніх досліджень чітко доводять, що подібні за типологією культури не обов'язково належать до одного континенту, а можуть зустрічатися де завгодно. У підсумку тривалого вивчення різних культур на території більше, ніж 50 країн світу, постала класифікація культур Г. Хофстеда, яка найбільш повно висвітлює культурні відмінності різних народів на території різних континентів (Glondys & Bednarczyk, 2020: 87–89).

Проте для ефективної міжкультурної комунікації недостатньо вивчити конкретні моделі і поведінку представників різних культур і народів. У сучасному світі необхідні ширші багатогранні знання з різних галузей суспільного життя, а також формування певних загальноновизнаних засад й цінностей, на які будуть усі орієнтуватися. Побудова співпраці та довіри на основі поваги та рівноправності культур може стати основою майбутніх відносин й успішних контактів. Інструменти перемовин і дипломатії стають щоразу більш впливовими й значущими, мають вирішальний голос у торгівлі, бізнесі, економіці та фінансах.

Сучасний світоустрій стрімко змінюється, і настає час будувати нові взаємовідносини та нове бачення світу. Для цього потрібні знання, досвід, далекоглядність і розсудливість, тому що не всі наші професійні чи приватні контакти з іншими культурами полягатимуть у підписанні контракту чи відвідуванні пам'яток або відпочинку на пляжі у чужій країні. Проблеми, пов'язані з життям у мультикультурному суспільстві, з великими міграціями, можуть бути набагато складнішими, ніж видається на перший погляд. Прикладом цього служать численні нерозв'язані проблеми українців, з якими вони стикнулися, коли виїхали до інших держав через російську агресію.

Зрозуміло, що немає єдино правильного розв'язання назрілих проблем. Однак спроби знайти шляхи їх вирішення існують і серед них – ідея полікультурної освіти, яка пропонує формувати у суспільстві переконання про діалог як головну форму спілкування, основу людської свідомості та спосіб існування суб'єкта культури.

Однією з перших наук, що пропагувала принцип рівності культур і багатокультурності, була культурна антропологія, яка стверджувала, що не існує єдиної для всього людства культури, яка поетапно розвивається, а є множина культур, що відповідає різним типам і формам життя людини. Загальний історико-культурний процес розвитку суспільства – це сума різноспрямованих культур, які розвиваються. Крім культурним відмінностей, дослідження з культурної антропології щоразу більше звертають увагу на проблеми співіснування носіїв різних культур (Петриківська, 2019; Людина в сучасному світі, 2020).

В основу концепції полікультурної освіти покладений принцип культурного релятивізму, за яким не існує кращої і гіршої культури, а всі культури рівноцінні і відрізняються різними способами регулювання взаємин індивідів між собою і навколишнім середовищем. Ця концепція є протиставлення етноцентризму і європоцентризму, який був доволі популярним в останні століття. Одним із засновників концепції культурного релятивізму є американський вчений Мелвілл Герцковіц, який також увів у науковий обіг поняття «енкультурації» – процес входження людини в свою культуру, засвоєння норм, моделей поведінки тощо. Вчений виокремлював три основні аспекти культурного релятивізму:

- ✓ методологічний, який передбачає відповідний спосіб пізнання культур, усвідомлення смислу їхнього функціонування зсередини, опис життєдіяльності на основі цінностей певного суспільства;
- ✓ філософський – визнання плюралізму шляхів культурно-історичного розвитку, різних варіантів існування людини у світі;
- ✓ практичний, що стосується конкретної дії відносно певної культури та розглядає такі етнічні проблеми: негативні явища культури (вандалізм, терор тощо) і ставлення до них; проблеми архаїчних культур і шляхів взаємодії з цивілізацією (Herskovits, 1955; Herskovits, 2011: 45–52).

Сформований американською антропологічною школою культурний релятивізм залишається однією із найпопулярніших і найпрогресивніших концепцій, яка формує теоретичну і методологічну основу міжкультурної комунікації, тому що декларує рівноправність всіх типів культур; визнає відносність цінностей кожної культури, які виявляють себе тільки в рамках цієї культури; стверджує, що європейська культура лише один зі шляхів культурного розвитку, нічим не вищий за інші культури. Найбільший внесок культурного релятивізму в апології «рівноправності й повноцінності культур різних народів, визнання плюралізму історико-культурного процесу та «логіки власного розвитку» кожної окремої культури, що вимагає ретельного її вивчення та поваги до самотності». Він розглядає культуру як «доволі пластичне та динамічне утворення, органічно функціонуючу єдність, якій притаманні численні внутрішні та зовнішні інтеракції, конфігурації та комбінації, за умови збереження етосу (ядра), як основи унікальної «локальної історії» (Печеранський 2022: 85–86).

Не всі культури проходять однакові етапи розвитку за однаковий проміжок часу. Культурний релятивізм, покладений в основу концепції полікультурної освіти, може дати відповіді на ряд гострих протиріч міжкультурних взаємин сучасного світу.

Концепція полікультурної освіти сформувалася у другій половині ХХ ст. в західній науковій думці. Її поява була зумовлена активізацією міжнародної співпраці, потребою фахівців, які б успішно могли співпрацювати з представниками різних культур і в різних культурних середовищах. У США і країнах західної Європи полікультурна освіта є частиною професійної підготовки передусім фахівців економічних спеціальностей. Вона «спрямована на засвоєння культурно-освітніх цінностей інших культур на основі знання особливостей своєї етнокультурної групи, а також взаємодії всіх культур на принципах взаємопорозуміння, толерантності, діалогу та плюралізму, що є засобом протистояння дискримінації, расизму, шовінізму» (Воробйова, 2020). Зазвичай полікультурний складник вводиться у зміст дисциплін гуманітарного або суспільного спрямування. В університетах США та Європи застосовується інтегрований підхід, тобто використовується інформація про різні культури та соціальні групи в змісті навчальних дисциплін (Султанова, 2018: 133–173).

В Україні питання полікультурної освіти також активно обговорюється в освітньому середовищі, зокрема серед науковців зі сфери педагогіки вищої школи. Від перших років відновлення незалежності України це питання вносилось в численні нормативно-правові акти, які регулюють сферу освіти, та в стратегічні програми розвитку національної освіти. Головне завдання полікультурної освіти – це формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців як у сфері педагогіки, так і в інших сферах суспільного життя. Проте на законодавчому рівні в Україні це питання не вирішене. Засвоєння позитивного досвіду зарубіжних країн та запровадження його у нашій системі освіти залишається завданням на перспективу.

Наукова новизна

Ідеї західних дослідників міжкультурної комунікації дуже повільно проникають в наукове середовище та суспільну свідомість українців через тривале відокремлення нашого інформаційного простору від західного світу у ХХ ст. Наукова новизна статті полягає у висвітленні найактуальніших тенденцій у сфері міжкультурної комунікації та їх проєкції на сучасне українське суспільство, зокрема на сферу освіти. Події останніх років лише підтвердили затребуваність у нових рішеннях на рівні міжнародних відносин і міжкультурних взаємин.

Висновки

Стрімкий розвиток глобалізаційних процесів у сучасному світі формує запити на економічне та культурне співробітництво представників різних культур і різних народів з усіх континентів. Це своєю чергою висуває потребу полікультурної компетентності учасників процесу. Однак етноцентризм, який є характерною рисою всіх національних культур без винятку й ідеологічною засадою багатьох, якщо не всіх існуючих теорій нерівності, часто стоїть на перешкоді толерантного ставлення до носіїв іншої культури і гальмує процес відкритої та взаємовигідної співпраці. У відповідь на виклики у сфері міжкультурної комунікації з'явилися ідеї культурного релятивізму, який підважив усталені раніше погляди на поділ культур і запропонував визнати плюралізм шляхів розвитку культур, заперечивши обґрунтованість поділу на більш чи менш досконалі культури, визнавши рівне право на різні варіанти існування людини у світі. Щоб ідеї культурного релятивізму поступово стали надбанням

суспільної свідомості й складником масового світогляду, необхідна значна просвітницька робота. У зв'язку з цим було сформовано концепцію полікультурної освіти, яка й покликана впроваджувати ідеї культурного релятивізму у професійні компетентності фахівців різних сфер суспільного життя, просувати ідеї рівності всіх культур і толерантності у ставленні до їхніх представників.

Література

- Бацевич, Ф. С. (2007). *Словник термінів міжкультурної комунікації*. Київ: Довіра.
- Воробйова, Ж. (2020). *Полікультурна освіта та соціалізація студентської молоді в закладах вищої освіти Європи та США*. URL: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/34095> (дата звернення 04.02.2023).
- Загороднова, В. Ф. (2018). *Основи міжкультурної комунікації: навч. посіб.* Бердянськ: БДПУ.
- Людина в сучасному світі: соціально-філософський та культурно-антропологічний виміри: монографія (2020). Київ: Ін-т культурології НАМ України.
- Манакін, В. М. (2012). *Мова і міжкультурна комунікація: навч. посібник*. Київ: Академія.
- Петриківська, О. С. (2019). *Культурна антропологія: навчально-методичний посібник*. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова.
- Рік великої війни Росії проти України у 10 цифрах (2023). URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ck5y1k3rj0zo> (дата звернення 25.02.2023).
- Печеранський, І. П. (2022) Культурний релятивізм як методологічний підхід в межах американської антропологічної традиції вивчення культури (кінець XIX – 70-ті рр. XX століття). *Питання культурології*, 39, 78–91.
- Султанова, Л. (2018). *Полікультурна освіта майбутнього викладача закладу вищої освіти: теоретичний аспект*. Івано-Франківськ: Ярина.
- Arasaratnam, L. A. (2015). Research in intercultural communication: Reviewing the past decade. *Journal of International and Intercultural Communication*, 8(4), 290–310.
- Arasaratnam, L. A., Banerjee, S. C. (2011). Sensation seeking and intercultural communication competence: A model test. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(2), 226–233.
- Artymiak, Regina (2001). Wojny i konflikty w XX wieku. *Konflikty współczesnego świata*, [Cz.] 1 [Conflicts in the contemporary world. Pt. 1] / pod red. Roberta Borkowskiego. Kraków: Uczelniane Wydawnictwa Naukowo-Dydaktyczne AGH, 49–50, URL: <https://winntbg.bg.agh.edu.pl/skrypty2/0073/roz03.pdf>
- Głondys, Danuta & Bednarczyk, Małgorzata (2020). *Komunikacja międzykulturowa albo lepiej nie wychodź z domu*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

- Gudykunst, W. B. (1997). Cultural variability in communication. *Communication Research*, 24, 327–348.
- Gudykunst, W. B. (2005). Theories of intercultural communication I. *China Media Research*, 1(1), 61–75.
- Hall, E. T., Hall, M. R. (1990). *Hidden Differences: Doing Business with the Japanese*. Anchor Press – Doubleday. Garden City NY.
- Hall, E. T., Hall, M. R. (1990). *Understanding Cultural Differences, Germans, French and Americans*. Intercultural Press, Yarmouth.
- Herskovits, M. J. (1955). *Cultural Anthropology*. Alfred A. Knopf.
- Herskovits, M. J. (2011). Neskol'ko dopolnitel'nykh kommentariiev o kul'turnom relyativizme [Some Further Comments on Cultural Relativism]. *Lichnost'. Kul'tura. Obshchestvo*, 13(2), 45–52.
- Hofstede, Geert H. (1984). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*.
- Kapuściński, Ryszard. (2006). *Ten Inny*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Kim Young Yun (2008). Intercultural personhood: Globalization and a way of being. *International Journal of Intercultural Relations*, vol. 32(4), 359–368.
- Kusio, U. (2011). *Dialog w komunikacji międzykulturowej. Ideaty a rzeczywistość*. Lublin.
- Lopez Jean, Bernard Vincent, Aubin Nicolas, Guillerat Nicolas (2020). Największe straty cywilne i wojskowe w czasie II wojny światowej – infografiki. URL: <https://histmag.org/Najwieksze-straty-cywilne-i-wojskowe-w-czasie-II-wojny-swiatowej-infografiki-21708> (дата звернення 02.12.2020).
- Mikułowski-Pomorski, J. (2003). *Komunikacja międzykulturowa. Wprowadzenie*. Kraków: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej.
- Miller, A. M., Sorokin, O., Wang, E., Feetham, S., Choi, M. & Wilbur, J. (2006). Acculturation, social alienation, and depressed mood in midlife women from the former Soviet Union. *Research in Nursing and Health*, 9(2), 134–146.
- Oberg, K. (1960). *Practical Anthropology*. New Mexico.
- Safdar S., Calvez, S. & Lewis, J. R. (2012). Multi-group analysis of the MIDA model: Acculturation of Indian and Russian immigrants to Canada. *International Journal of Intercultural Relations*, 36(2), 200–212.
- Triandis, H. C. (1999). Cross-cultural psychology. *Asian Journal of Social Psychology*, 2, 127–143.
- Triandis, Harry C. (2001). Individualism-Collectivism and Personality. *Journal of Personality*, 69, 907–924.
- Wikan, U. (2001). *Generous Betrayal. Politics of Culture in the New Europe*. University of Chicago Press, Chicago.

References

- Batsevych, F. S. (2007). *Slovnnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii* [Dictionary of Terms of Intercultural Communication]. Kyiv: Dovira (in Ukrainian).

- Vorobiova, Zh. (2020). *Polikulturna osvita ta sotsializatsiia studentskoi molodi v zakladakh vyshchoi osvity Yevropy ta SshA* [Multicultural education and socialization of student youth in institutions of higher education in Europe and the USA]. URL: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/34095> (in Ukrainian).
- Zahorodnova, V. F. (2018). *Osnovy mizhkulturnoi komunikatsii: navch. posib* [Basics of intercultural communication: study guide]. Berdiansk: BDPU (in Ukrainian).
- Liudyna v suchasnomu sviti: sotsialno-filosofskyi ta kulturno-antropolohichni vymiry: monohrafiia [Man in the modern world: socio-philosophical and cultural-anthropological dimensions: monograph] (2020). Kyiv: In-t kulturolohii NAM Ukrainy (in Ukrainian).
- Manakin, V. M. (2012) *Mova i mizhkulturna komunikatsiia: navch.posibnyk* [Language and intercultural communication: study guide]. Kyiv: Akademia. Kyiv: In-t kulturolohii NAM Ukrainy (in Ukrainian).
- Petrykivska, O. S. (2019). *Kulturna antropohiia: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Cultural anthropology: educational and methodological guide]. Odesa: Odes. nats. un-t im. I. I. Mechnykova (in Ukrainian).
- Rik velykoi viiny Rosii proty Ukrainy u 10 tsyfrakh [The year of the great war of Russia against Ukraine in 10 figures] (2023). URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ck5ylk3rj0zo> (in Ukrainian).
- Pecheranskyi, I. P. (2022) Kulturnyi reliatyvizm yak metodolohichni pidkhid v mezhakh amerykanskoj antropolohichnoi tradytsii vyvchennia kultury (kinets XIX – 70-ti rr. XX stolittia) [Cultural relativism as a methodological approach within the American anthropological tradition of sheep culture (end of the 19th – 70s of the 20th century)], *Pytannia kulturolohii*, 39, 78–91 (in Ukrainian).
- Sultanova, L. (2018) *Polikulturna osvita maibutnoho vykladacha zakladu vyshchoi osvity: teoretychnyi aspekt* [Multicultural education of the future teacher of a higher education institution: theoretical aspect]. Ivano-Frankivsk: Yaryna (in Ukrainian).
- Arasaratnam, L. A. (2015). Research in intercultural communication: Reviewing the past decade. *Journal of International and Intercultural Communication*, 8(4), 290–310 (in English).
- Arasaratnam, L. A., Banerjee, S. C. (2011). Sensation seeking and intercultural communication competence: A model test. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(2), 226–233 (in English).
- Artymiak, Regina (2001). *Wojny i konflikty w XX wieku. Konflikty współczesnego świata*, [Cz.] 1 [Conflicts in the contemporary world. Pt. 1] / pod red. Roberta Borkowskiego. Kraków: Uczelniane Wydawnictwa Naukowo-Dydaktyczne AGH, 49–50, URL: <https://winntbg.bg.agh.edu.pl/skrypty2/0073/roz03.pdf> (in Polish).
- Glondys, Danuta, Bednarczyk, Małgorzata. (2020). *Komunikacja międzykulturowa albo lepiej nie wychodź z domu*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego (in Polish).
- Gudykunst, W. B. (1997). Cultural variability in communication. *Communication Research*, 24, 327–348 (in English).

- Gudykunst, W. B. (2005). Theories of intercultural communication I. *China Media Research*, 1(1), 61–75 (in English).
- Hall, E. T., Hall, M. R. (1990). *Hidden Differences: Doing Business with the Japanese*. Anchor Press – Doubleday. Garden City NY (in English).
- Hall, E. T., Hall, M. R. (1990). *Understanding Cultural Differences, Germans, French and Americans*: Intercultural Press, Yarmouth (in English).
- Herskovits, M. J. (1955). *Cultural Anthropology*. Alfred A. Knopf (in English).
- Herskovits, M. J. (2011). Neskol'ko dopolnitel'nykh kommentariiev o kul'turnom relyativizme [Some Further Comments on Cultural Relativism]. *Lichnost'. Kul'tura. Obshchestvo*, 13(2), 45–52 (in English).
- Hofstede, Geert H. (1984). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations* (in English).
- Kapuściński, Ryszard (2006). *Ten Inny*. Kraków: Wydawnictwo Znak (in Polish).
- Kim Young Yun (2008). Intercultural personhood: Globalization and a way of being. *International Journal of Intercultural Relations*, 32(4), 359–368 (in English).
- Kusio, U. (2011). *Dialog w komunikacji międzykulturowej. Idealy a rzeczywistość*. Lublin (in Polish).
- Lopez, Jean, Bernard, Vincent, Aubin, Nicolas & Guillerat, Nicolas (2020). Największe straty cywilne i wojskowe w czasie II wojny światowej – infografiki. URL:<https://histmag.org/Najwieksze-straty-cywilne-i-wojskowe-w-czasie-II-wojny-swiatowej-infografiki-21708> 02.12.2020 (in Polish).
- Mikułowski-Pomorski, J. (2003). *Komunikacja międzykulturowa. Wprowadzenie*. Kraków: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej (in Polish).
- Miller, A. M., Sorokin, O., Wang, E., Feetham, S., Choi, M. & Wilbur, J. (2006). Acculturation, social alienation, and depressed mood in midlife women from the former Soviet Union. *Research in Nursing and Health*, 9(2), 134–146 (in English).
- Oberg, K. (1960). *Practical Anthropology*. New Mexico (in English).
- Safdar, S., Calvez, S., Lewis, J. R. (2012). Multi-group analysis of the MIDA model: Acculturation of Indian and Russian immigrants to Canada. *International Journal of Intercultural Relations*, 36(2), 200–212 (in English).
- Triandis, H. C. (1999). Cross-cultural psychology. *Asian Journal of Social Psychology*, 2, 127–143 (in English).
- Triandis, Harry C. (2001). Individualism-Collectivism and Personality. *Journal of Personality*, 69, 907–924 (in English).
- Wikan, U. (2001). *Generous Betrayal. Politics of Culture in the New Europe*. University of Chicago Press, Chicago (in English).

Svitlana Kravchenko. Challenges of Intercultural Communication in the Modern Global World. The article highlights the current trends in the development of intercultural communication studies and their growing influence on social life. The exploration purpose is to present the innovative ideas that have appeared in the intercultural communication theory during the last few decades. The theoretical basis of the research is the works of Western scientists in anthropology, communication,

and cultural studies, such as E. Hall, E. Triandis, M. Herkovits, and others. One of the most radical concepts that deconstructs previously established theories and views on the typology and division of cultures is the concept of cultural relativism. The article emphasizes the characteristic concept features, which promote the principles of tolerance and equality in the approach to cross-cultural analysis. Cultural relativism is an absolute denial of ethnocentrism, which is inherent in all national cultures and serves as the ideological and psychological basis for the emergence of numerous theories of inequality. Fostering and promoting cultural relativism ideas seem to be necessary in order to form a positive ground for fruitful economic and cultural cooperation between nations worldwide. As a result, the concept of multicultural education emerged among Western intellectuals, and was designed to make the ideas of cultural relativism a part of the mass worldview and public consciousness, changing the established stereotypes and prejudices.

Key words: globalization, types of cultures, national identity, ethnocentrism, cultural relativism, multicultural education

Кравченко Світлана Іванівна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, професор кафедри соціальних комунікацій Волинського національного університету імені Лесі Українки, <https://orcid.org/0000-0003-3225-1771>; grelya64@ukr.net